

Een gewone zeehond (*Phoca vitulina*) ligt te rusten op het strand van Koksijde © VILDA (Yves Adams)

ZEEHONDEN AAN ONZE KUST

van zeldzaam tot alledaags

Jan Haelters¹

Een krantenartikel in 1976: "In december 1975 en januari 1976 werd in de vaargeul van Nieuwpoort meermaals een zeehond gezien! Volgens de lokale bevolking is dit in meer dan tien jaar niet meer gebeurd". Dit is nu wel even anders. Vandaag levert de mooie wandeling tussen de vismijn van Nieuwpoort en de monding van de IJzer in zee, stevast wel een of meerdere zeehondenkopjes op.

ZEEHONDEN IN DE ZUIDELIJKE NOORDZEE

De belangrijkste oorzaken voor de achteruitgang van zeehonden in de 20^e eeuw waren jacht, overbevissing, verregaande verontreiniging en – toen al – verstoring

van de rustplaatsen en van de plekken waar jongen geboren worden. Na de wettelijke bescherming (jaren 1960), initiatieven om verweerde zeehonden op te vangen en een langzaam terugdringen van verontreiniging, namen de aantallen van beide soorten in de zuidelijke Noordzee geleidelijk weer

toe. De gewone zeehond keerde het eerst terug: eerst in Zeeland, waar de soort vanaf het laatste decennium van de 20^e eeuw talrijker werd en meer en meer jongen het levenslicht zagen. Kort daarna namen ook de aantallen grijze zeehonden toe. Deze soort was in tegenstelling tot de gewone zeehond

¹ Jan Haelters, KBIN, OD-Natuur, jan.haelters@naturalsciences.be

Pup van een grijze zeehond (*Halichoerus grypus*) op het strand. © Hilde Saesen

al eeuwenlang zeldzaam. Het dier was gemakkelijk te bejagen op de meest toegankelijke uithaalplaatsen of kolonies. Op het vasteland waren amper kolonies omdat landroofdieren er ook wel pup van lustten. Dat veranderde na de nodige beschermingsmaatregelen. De meeste andere landroofdieren waren toen al lang vakkundig door de mens uitgeroeid. Er ontstonden kolonies waar er nooit eerder waren. Nu zijn er waarschijnlijk meer grijze zeehonden dan ooit tevoren in de geschiedenis van de Noordzee. Grijze zeehondenpups worden geboren in de winter en hebben een dikke bontjas waarmee het zeer moeilijk zwemmen is. Ze blijven een tijdje bij het moederdier, tot wel 15 dagen. Dan moeten ze kiezen: nog wat langer aan land blijven, dicht bij de moeder en nog wat langer zogen en teren op de vetreserve, of snel leren zwemmen en zelf voedsel zoeken, en daarbij het koude water trotseren. Het is zuigen of zwemmen. Beide strategieën hebben hun voor- en nadelen. De grijze zeehondenpups die vanaf eind november bij ons terechtkomen, behoren meestal tot de meer avontuurlijke zwemmers. Ze hebben vaak nog deels hun witte vacht. Volwassen grijze zeehonden verharen tussen maart en mei: een moeilijke periode waarin ze dagen na elkaar op het droge liggen, liefst ongestoord.

EN AAN ONZE KUST?

Groeiende populaties dijen uit: grotere aantallen zeehonden in de ons omringende landen betekent ook bij ons meer zeehonden. Vooralsnog op bezoek, om te jagen en te rusten, maar zonder zich voort te planten. Dat rusten doen ze het liefst op een onverstoorde plaats. De boothellingen in de haven van Nieuwpoort (vanaf ca. 2010),

de rechteroever van de IJzermonding (vanaf ca. 2018) en het Klein Strand te Oostende (vanaf 2019) zijn de populairste. Heel af en toe duiken zeehonden op in het binnenland, waar ze in uitzonderlijke gevallen versast worden naar zoetwater. Dan kunnen ze honderden kilometer landinwaarts zwemmen.

Het groeiend aantal zeehonden in de zuidelijke Noordzee vertaalt zich ook in meer dode of stervende dieren op het strand, in havens of rivieren, en in visnetten. Tussen 2005 en 2020 waren het er meer dan 370. Met het stijgend aantal zeehonden is ook het aandeel grijze zeehonden gestegen.

Zeehonden maken vooral gebruik van de jachthaven van Nieuwpoort en van de rechteroever van de IJzermonding. Geregeld liggen er 10 tot 20 dieren, meestal gewone zeehonden. Oostende biedt een rustplaats aan 3-6 exemplaren waaronder 1-2 grijze. Veel van de dieren die bij ons komen uitrusten, zijn trouwe gasten. Zeehondenliefhebbers die ze dagelijks bezoeken geven ze namen. Andere dieren hebben al een naam, af te leiden van het merkplaatje dat ze dragen. Die kregen ze tijdens hun herstel in een gespecialiseerd opvangcentrum. Dat merkplaatje leert ons dat die zeehonden teruggezet waren in zee door Sealife Blankenberge of door opvangcentra in Frankrijk, Nederland, Duitsland of het Verenigd Koninkrijk.

BEDREIGINGEN

Zeehonden zijn al een tijdje geen bedreigde diersoort meer in onze contreien. Dat wil niet zeggen dat ze niet gevoelig zijn voor menselijke activiteiten of de gevolgen

daarvan. De belangrijkste in onze wateren zijn incidentele vangst bij recreatieve en professionele visserij, afval op zee en verstoring. Bij onze zuiderburen komt daar nog dood door de kogel bij: af en toe vindt een zeehond in Frankrijk de dood bij (illegaal) afschot op het strand. Ook vogels worden daar nog steeds bejaagd. Maar ook bij ons zijn er gevallen van zeehonden waarvan het autopsierapport 'dood door een scherp voorwerp' aangeeft. Zeehonden zijn duidelijk niet bij iedereen populair. Mogelijk speelt hier de perceptie dat zeehonden alle vis roven voor de neus van de professionele of recreatieve visser. Onderzoek heeft nochtans uitgewezen dat het met die competitie voor vis heel goed meevalt.

Om meer te weten te komen over hun voorkomen bij ons, hun ecologie en bedreigingen, voert het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) samen met een aantal andere wetenschappelijke instituten al sinds het begin van de jaren 1990 onderzoek uit op zeezoogdieren die in België aanspoelen. De doodsoorzaak wordt onderzocht, en wetenschappers bestuderen de maaginhoud en de gehaltes aan toxische stoffen in de weefsels. Toppredatoren leren ons immers veel over de gezondheidstoestand van de Noordzee.

Verstoring: niet elke zeehond op het strand is ziek of in nood...

Na generaties afwezigheid waren 'zeehonden op het strand' gewist uit ons collectief geheugen. Strandbezoekers moeten weer wennen aan zeehonden die aan land komen rusten. Die rust is belangrijk voor de vertering, de slaap en de (seizoensmatige) verharing. Foto's van een grote groep mensen rond een ongeruste zeehond zijn helaas niet zeldzaam. Soms is het goed

TWEE SOORTEN ZEEHONDEN, EEN WERELD VAN VERSCHIL!

Bij ons zijn twee soorten zeehonden een vaste waarde: de grijze zeehond en de gewone zeehond. In heel zeldzame gevallen dwalen noordelijke soorten, zoals baardrob, ringelrob, zadelrob of zelfs walrus, af tot in onze contreien. De twee inheemse soorten zijn overigens niet altijd gemakkelijk van elkaar te onderscheiden: een opfrissing.

De twee inheemse soorten zeehonden voor het Belgisch deel van de Noordzee, de grijze zeehond (*Halichoerus grypus*; boven) en de gewone zeehond (*Phoca vitulina*; onder), onderscheiden zich o.a. door de vorm van hun kop. © Hilde Saesen

Gewone zeehond (*Phoca vitulina*)

Onze kleinste zeehond kan men het gemakkelijkst herkennen aan zijn hondenkopje: rond met een duidelijke bocht tussen snuit en schedeldak. De neusgaten liggen in een V-vorm. Gewone zeehonden worden 130kg zwaar en bijna 2m lang. Vrouwtjes zijn iets kleiner dan mannetjes. Gewone zeehonden krijgen hun jong in de zomer, meestal op droogvallende zandplaten. De pups wegen dan ongeveer 9kg. Kort na hun geboorte kunnen ze al zwemmen. Dankzij de zeer voedzame moedermelk groeien ze heel snel. Bij het spenen, gemiddeld 21 dagen na de geboorte, wegen ze ongeveer 24kg. Daarna kennen de jongen een moeilijke periode waarin ze moeten leren jagen en waarin vetweefsel omgezet wordt in spierweefsel. In deze korte periode verliezen ze gemakkelijk 2-5kg aan gewicht. Gewone zeehonden komen langs de kusten van de hele Noord-Atlantische Oceaan voor, maar ook in het noordelijke deel van de Stille Oceaan. Ze zwemmen vaak rivieren op, en kunnen zonder probleem in zoet water overleven. Ze zijn van nature schuw en mijden de mens.

Grijze zeehond (*Halichoerus grypus*)

Volwassen grijze zeehonden zijn veel forser dan de gewone zeehond. Mannetjes worden wel 3m lang en wegen dan meer dan 300kg. De vrouwtjes blijven een stuk kleiner. De vachtkleur helpt weinig bij de identificatie: beide zeehondensoorten hebben een bruin tot grijs gevlekte pels, al zijn de vlekken van de grijze zeehond meestal groter en duidelijker dan die van de gewone zeehond. Grijze zeehonden zijn wel gemakkelijk te herkennen aan hun paardenkop – of 'Griekse neus': de snuit en het voorhoofd liggen in één lijn. Daarom worden ze ook wel kegelrob genoemd. Hun neusgaten staan niet in een V-vorm maar verticaal. Jongen worden in onze contreien in november en december geboren op plaatsen aan land die bij hoogtij niet onder water lopen. Ze hebben een witte vacht die ze na enkele weken verliezen. Grijze zeehonden komen voor in de Noordzee en aanpalende Atlantische Oceaan, van Noord-Noorwegen tot Bretagne, rond IJsland en langs de oostkust van Noord-Amerika. Ze komen ook voor in de Baltische Zee. Grijze zeehonden zijn, in tegenstelling tot gewone zeehonden, nieuwsgierig en komen vaak even poolshoogte nemen als een zwemmer of kruier zich in hun buurt ophoudt.

Zeehonden op het strand lokken vaak heel wat geïnteresseerde passanten. Het is in het belang van het dier om zijn rust niet te verstoren en voldoende afstand te houden. © Dirk Reunbrouck

bedoeld: men beseft niet dat zeehonden dagelijks op het droge komen rusten, en men wil het arme dier helpen. Soms verstoren strandbezoekers de zeehond voor het nemen van een selfie, of worden zeehonden lastig-gevallen en zelfs gebeten door loslopende honden. In drukke vakantieperiodes zorgen gezonde zeehonden soms voor tumult op het strand. De hulpdiensten kunnen ervan meespreken, bij de zoveelste onnodige oproep. Dan zit er voor de verzorgers van SealLife niets anders op dan het dier preventief weg te halen van het strand en het over te plaatsen naar een rustiger locatie.

Recent verenigden zich een aantal zeehondliefhebbers in een poging om de verstoring te verhinderen. Ze plaatsen infobordjes bij een rustende zeehond, of ze gebruiken linten voor het creëren van een stukje privéstrand. Soms waken ze, in weer en wind, uren bij een zeehond, en ze geven – wat op afstand – uitleg aan nieuwsgierige strandbezoekers. Bij het Klein Strand te Oostende lossen vrijwilligers elkaar af om mensen te wijzen op de aanwezigheid van zeehonden en het belang van voldoende rust. Er is nog wat werk, maar – mede dankzij de inzet van deze vrijwilligers – gaat het de goede kant uit.

Incidentele vangst

Groeiende populaties betekenen onvermijdelijk ook meer per ongeluk gevangen zeehonden, zowel bij recreatieve als professionele visserij. Omwille van de incidentele vangst van zeezoogdieren (vooral bruinvissen) is de recreatieve visserij op zee met

warrel- en kieuwnetten sinds 2001 verboden. Sinds 2015 is dat ook voor deze visserij op het strand het geval. Op het strand zijn enkel nog kartenetten en platte netten toegelaten. Al maakt een kartenet nog af en toe een zeehondenslachtoffer. Zo waren enkele incidentele vangsten, en de daaropvolgende verontwaardiging, in 2020 en 2021 de aanleiding voor een tijdelijk verbod op visserij met dit vistuig op het strand van Nieuwpoort. Ongetwijfeld zorgt de professionele visserij met warrel- en kieuwnetten voor het hoogste aantal incidenteel gevangen zeehonden. Die dieren gaan dood overboord en als ze aanspoelen kan onderzoek deze doods-oorzaak aan het licht brengen. De voorbije tien jaar was dit – zeker of vermoedelijk – het geval voor minstens 72 van de ongeveer 200 onderzochte dieren uit onze of nabije kustwateren. In het voorjaar van 2021 werden enkele tientallen jonge grijze zeehonden dood op het strand gevonden: ze hadden typische kenmerken van bijvangst. Waarschijnlijk is de intensiteit van visserij in onze wateren en aanpalende wateren niet in belangrijke mate veranderd, maar zijn er gewoon veel meer grijze zeehonden tot bij ons gezwommen – getuige daarvan de dagelijkse meldingen van rustende dieren op het strand en in de duinen. Incidentele vangst van zeezoogdieren is een van de negatieve effecten van visserij op het ecosysteem. Zolang we wilde vis eten, moeten we enige impact aanvaarden. Toch is de sterfte door bijvangst in onze wateren niet van een niveau dat het populaties van zeehonden in gevaar brengt of hun groei afremt.

Een infobord in de haven van Nieuwpoort moet kijklustigen er op attent maken dat zeehonden er komen uitrusten. De infoborden beschrijven hoe je een gezonde en zieke zeehond kan herkennen en manen toeristen aan om afstand te houden.

Naast directe sterfte door bijvangst in netten, treffen we aan onze kust, en vooral te Nieuwpoort, vaak zeehonden aan met vishaken in onder- of bovenlip. De oorzaak ligt voor de hand. Bij het buitenzwemmen zien de zeehonden de lijnen van talrijke staketselhengelaars. Mogelijk verleidt dat de dieren tot een gemakkelijk hapje wanneer de lijn met vis ingehaald wordt. Ook het uitzetten van 'kordelen' – lijnen met haken – bij laagtij op het strand is mogelijk gedeeltelijk verantwoordelijk. In het Verenigd Koninkrijk wijt men het fenomeen van gehaakte zeehonden aan het voeren van de dieren, waardoor ze constant in havens blijven in plaats van op zee voedsel te zoeken. De haken bezorgen de dieren stress en fysiek leed, en het verlies van vistuig zorgt bij de visser voor frustratie. In zeldzame gevallen, wanneer de haak ingewanden of de maag doorboort, overleeft de zeehond zijn snelle hap niet.

Een grijze zeehond raakte verstrikt in de overblijfselen van een visnet en spoelde aan op het strand. © Shutterstock

De beschermde status van zeehonden in België, samen met de problematiek van dierenwelzijn en grote publieke verontwaardiging die volgt op incidenten met zeehonden, moeten aanleiding zijn om de vinger aan de pols te houden van problemen veroorzaakt door de mens. Meer controle op bestaande reglementering kan noodzakelijk zijn. Waar nodig moet overwogen worden om plaatselijke en regionale reglementering te herzien.

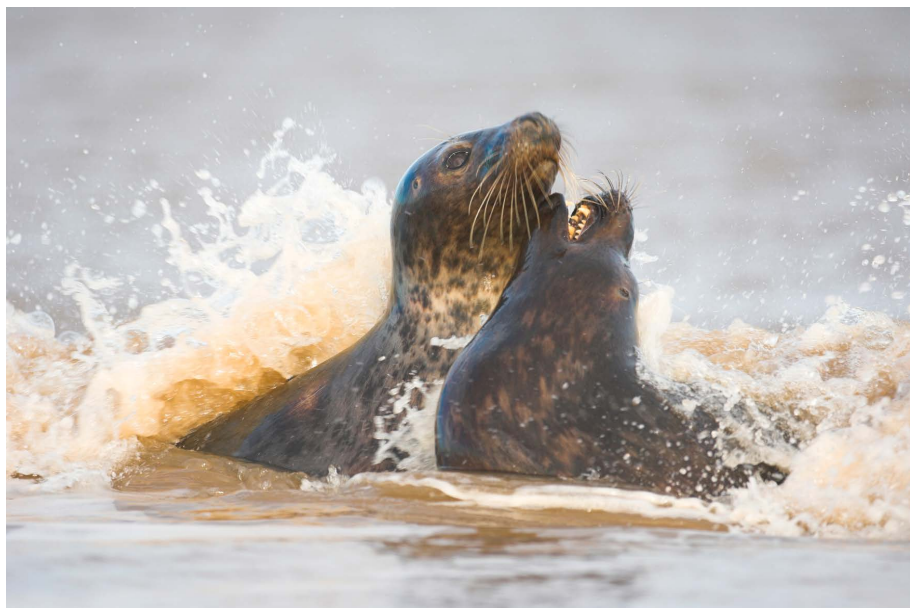
Verontreiniging en ziekte

Sommige zeehonden raken verstrikt in afval zoals plastic, touw en stukken visnet. Wanneer ze geluk hebben, merkt iemand dit op en komen ze er met de schrik vanaf. In zeldzame gevallen sterven ze een langzame verstikkingsdood. Deze zeer zichtbare sterfte helpt ons beseffen dat we beter kunnen vermijden dat dergelijk zeer tastbaar afval in zee terecht komt. Maar ander afval door de mens in zee gebracht, is minder tastbaar. Chemische stoffen waren in het verleden verantwoordelijk voor het decimeren van de zeehondenpopulaties in de Waddenzee. Door blootstelling aan chemische troep kregen de dieren nare ziektes en konden ze zich niet meer voortplanten. Dit probleem wordt nu beter aangepakt dan enkele decennia terug, al blijft waakzaamheid geboden. Zo blijft de mogelijkheid bestaan van een flux van 'nieuwe' polluenten naar zee, vervuilende stoffen waarvoor de giftigheid naar zeehonden en ander zeeleven toe nog niet of onvoldoende gekend is.

De gezondheid van zeehonden kun je niet los zien van onze gezondheid. In een "one health benadering" zijn gehalten aan polluenten in zeezoogdieren en effecten op hun gezondheid niet zonder gevolg voor een ander af en toe visetend warmbloedig wezen aan land: de mens. Veterinaire en humane geneeskunde worden hierbij verenigd. Het principe luidt dat *levende wezens die dezelfde omgeving delen, moeten beschouwd worden als een uniek en dynamisch systeem waarbij de gezondheid van elke component verbonden is met, en afhankelijk is van andere componenten en van het milieu.* Deze

benadering wordt trouwens ook benadrukt door de openbare instelling Sciensano in het aanpakken van de COVID-19 crisis.

En COVID-19... Onderzoekers gaan na of zeehonden en andere zoogdieren COVID-19 kunnen krijgen en doorgeven. Virusziektes zijn al goed gekend bij zeehonden. In 2014 werd een vogelgriepvirus vastgesteld bij zeehonden in Noord-Europa, van Noorwegen tot Nederland. Het virus moet op een bepaald ogenblik overgedragen zijn van vogels (via uitwerpselen of ander contact) op zeehonden. Het maakte

Zeehonden zijn niet altijd zo aaibaar als ze eruit zien. Grijze zeehonden zijn nieuwsgierig en speels. Enige voorzichtigheid in de buurt van deze toppredator is geboden. © VILDA/Yves Adams

duizenden slachtoffers onder gewone zeehonden. Overdracht tussen zeehonden vond onder meer plaats via viruspartikels in minuscule druppels verspreid via de lucht (aerosolen), onder andere bij hoesten. Deze hoge sterfte van zeehonden door een virus was overigens niet nieuw. Ook in het begin van de jaren 1980 was een vogelgriepvirus al verantwoordelijk voor de dood van 20% van de zeehonden in Noorwegen. En in 2011 werd een ander vogelgriepvirus vastgesteld bij gewone zeehonden in de Verenigde Staten. Toen werd gewaarschuwd voor mogelijke infectie van mensen en huisdieren. De grootste ooit waargenomen ravage onder zeehonden werd veroorzaakt door het *Phocine Distemper Virus* (PDV) in 1988 en 2012. Het virus was verantwoordelijk voor de dood van tienduizenden gewone zeehonden in Europa, in periodes waarin populaties zich volop aan het herstellen waren.

'TO OPVANG' OR 'NOT TO OPVANG'

Het optreden van ziektes brengt ons naadloos tot het gespreksthema opvang van zeehonden. Als mens hebben we de behoefte om zeehonden die het moeilijk hebben te helpen. Vaak zijn dat piepjonge dieren die gescheiden geraken van het moederdier, door verstoring of door een ongewoon hoge waterstand in de kolonie. Of het zijn 'kneusjes': zeehonden die door natuurlijke selectie uit het ecosysteem zouden verdwijnen: enkel de fitste overleven. Een verblijf van enkele weken tot maanden in een gespecialiseerd centrum zoals Sealife te Blankenberge geeft ze een tweede kans. Sealife Blankenberge heeft tussen 2005 en

2020 132 grijze en 357 gewone zeehonden opgevangen, waarvan sommige heel kort. De meeste zeehonden konden terug naar zee (90% van de grijze, 83% van de gewone zeehonden).

Terwijl in het verleden elke zeehondenpup die op het strand lag zo snel mogelijk opgevangen werd, is dat nu niet meer zo. We begrijpen nu dat de meeste zeehonden die eenzaam op het strand liggen, ook piepjonge exemplaren en vaak meer dan een dag en nacht lang, geen problemen hebben. Zeehonden die pas gespeend zijn, eten vaak enkele dagen niet en kunnen dan sterk vermageren. Dit is geen reden om ze op te vangen. Of met het groeien van de populaties tot gezonde niveaus überhaupt nog opvang moet georganiseerd worden, was in Nederland een bron van hevige discussie. Wetenschappers en dierenliefhebbers stonden daarbij vaak lijnrecht tegenover elkaar. Natuurlijke selectie zorgt ervoor dat populaties gezond blijven, en dat ziektes of afwijkingen verdwijnen of geen kans krijgen. Enige terughoudendheid over ons ingrijpen is dus noodzakelijk. Opvang of geen opvang? Het blijft balanceren op de dunne koord tussen het belang van de populatie en het welzijn van individuele dieren in nood – dieren die mogelijk door de mens in de problemen raakten.

ZIJN ZEEHONDEN GEVAARLIJK?

Van grijze zeehonden weet men sinds kort dat ze zich tegoed doen aan bruinvissen, gewone zeehonden en zelfs soortgenoten. De vreselijk toegenomen resten van de

slachtoffers leidden tot de hypothese dat grijze zeehonden ook voor de mens gevaarlijk konden zijn. In 2017 verscheen het ook in onze pers: kranten, websites en nieuwsprogramma's op televisie en radio waarschuwend voor grijze zeehonden. Men beeldde ze af als moordzuchtige wezens die onze stranden en kustwateren onveilig maken. Buitenlandse sensatiepers riep de grijze zeehond uit tot *de witte haai van de zuidelijke Noordzee*. Tot nu toe zijn ongevallen met grijze zeehonden uitgebleven, op enkele akkefietjes na, maar dat ooit iets erger zal plaatsvinden, kan niet uitgesloten worden. De grijze zeehond, onze grootste predator, is nieuwsgierig en vaak speels. Een *bijtspelletje* zal enkel voor de zeehond een spelletje blijken. Wat respect voor het dier in zijn natuurlijke leefomgeving is in dit kader niet verkeerd.

OP NAAR DE EERSTE INLANDSE KOLONIE?

Zeehonden doen het – opnieuw – goed in de zuidelijke Noordzee. Beide inheemse soorten zijn niet meer bedreigd, al staan ze wel nog bloot aan menselijke activiteiten. Het creëren van beschermde gebieden en het aanpakken van verontreiniging hebben positieve gevolgen voor zeehonden. Ook informatie voorzien aan strandbezoekers is belangrijk. Het probleem van bijvangst bij visserij wordt dan weer behandeld op internationaal niveau, wat niet wegneemt dat lokaal ook maatregelen mogelijk zijn. Acties zoals het opvangen van zeehonden hebben vooral nut in het kader van dierenwelzijn: ze moeten met de nodige omzichtigheid plaatsvinden. Ze bieden de mogelijkheid om het publiek informatie over de zeehond en de zee in het algemeen te bieden en om gerichte studies uit te voeren die enkel bij dieren in (tijdelijke) gevangenschap mogelijk zijn.

Met stijgende aantallen zeehonden rijst ook de vraag: "Kunnen we dan verwachten dat de gewone zeehond zich binnenkort zal voortplanten bij ons?" Onderzoek toont aan dat gewone zeehonden voor het werpen van de jongen veelal trouw blijven aan de populatie waar ze zelf ter wereld kwamen. Zo migreren 'Nederlandse' gewone zeehonden, inclusief een aantal dieren uit de Zeeuwse Delta, jaarlijks naar het Duitse deel van de Waddenzee om er hun jong te werpen. Het ontstaan van een echte populatie bij ons lijkt op korte termijn bijgevolg niet erg realistisch. Zeehonden trekken zeehonden aan: ze liggen graag, en zijn veel rustiger in groep. De gewone zeehond voelt zich bij ons steeds beter, en veel dieren blijven hier lang rondhangen. We kunnen dus niet uitsluiten dat ze zich op termijn ook bij ons zullen voortplanten.

Een aangespoelde bruinvis op het strand van Duinkerke. Het onfortuinlijke beest werd gedood en sterk toegenomen door een grijze zeehond © VLIZ (Jan Seys)